

УДК: 372 881(004.43)+(043)

КЫРГЫЗБАЕВА Р.З.

Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университети

КЫРГЫЗБАЕВА Р.З.

Кыргызско-Узбекский Международный университет имени Б.Сыдыкова

KYRGYZBAEVA R. Z.

Instructor Kyrgyz-Uzbek International University named after B Sydykov

САНАРИПТЕШТИРҮҮНҮН ЭНЕ ТИЛДИ ӨНҮКТҮРҮҮДӨГҮ ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ

Влияние цифровизации на развитие родного языка.

The impact of digitalization on the development of the native language.

Аннотация. Макалада санариптештирүү-кыргыз тилин өнүктүрүүнүн негизги каражаты экендиги, ал үчүн тилибизди заманбап технологиялар менен ар тараптуу пайдалануу мүмкүнчүлүктөр ишке ашырылып жаткандыгы учкай баяндалат. Мамлекеттик тилде иш кагаздарынын жүргүзүлүшү да негизги максаттардан экендигин көрүүгө болот. Бул боюнча автордун көз караштары кыскача айтылат.

Китептердин электрондук варианттары орнотулган жана колдонулуп келе жатат. Укма китептерди билим берүү тармагында колдонуу бир топ жеңилдиктерди алып келгени, сайттан укма китептерди жана электрондук варианттарды табуу бир топ тездикти, ылдамдыкты алып келгендиги тууралуу айтылат.

Урунттуу сөздөр: эне тил, санариптештирүү, иш кагаздары, заманбап технологиялар, тест, маалыматтык сабаттуулук, кыргыз эли, улут байлыгы.

Аннотация. В данной статье кратко поясняется цифровизация, которая является основным инструментом развития кыргызского языка, для чего используются возможности полного использования современных технологий. Обобщены взгляды автора на этот счет, а также видно, что одной из основных целей является ведение бизнеса на государственном языке.

Говорят, что использование аудиокниг в сфере образования принесло много пользы, а поиск аудиокниг и электронных версий на сайте принесло большую скорость.

Ключевые слова: родной язык, цифровизация, деловые бумаги, новые технологии, тест, информационно грамматность, кыргызский народ, ноциональное богатство.

Abstract. This article briefly explains digitalization, which is the main tool for the development of the Kyrgyz language, for which the full use of modern technologies is used. The author's views on this matter are generalized, and it is also clear that one of the main goals is doing business in the state language.

It is said that the use of audiobooks in education has brought many benefits, and the search for audiobooks and electronic versions on the site has brought great speed.

Key words: native language, digitalization, bussiness documents, modern technologies, test, information literacy, Kyrgyz people, national wealth.

Тил-улуттун байлыгы, казынасы, мурасы. Аны доордон–доорго, кылымдан-кылымга чайпалтпай, төгүлтпөй, аздырбай-тоздурбай, таза боюнча, колдон келсе байытып өткөрүп берүү-ар бирибиздин милдетибиз.

“Тилдин өмүрүнүн узактыгы ошол тилде сүйлөгөн элдин өз эне тилине жасаган мамилесине жараша болот”-деп кыргыздын чыгаан акыны Ш. Дүйшеев айткандай, эне тилибиз-баа жеткис кенч, ал элибиздин жашоосу жана тарыхы менен үндөш, өмүрлөш, ажырагыс курал катары ондогон кылымдардын аралыгында журтубуздун турмуш-тиричилигинин жана жашоо шартынын, маданиятынын, билим деңгээлинин өсүшүнө байланыштуу өскөн, байыган. Ошол эне тилибизди укумдан-тукумга, атадан-балага өткөрүп келе жаткан, ойду, тилекти, максатты өстүргөн, сактаган-кыргыз эли, кыргыз атуулу эмеспи.

Ар бир улуттун улуулугун аныктаган анын тили, дили экенин эч кимибиз тана албайбыз. Кылым жолун улап, атадан-балага мурас болуп келе жаткан улуу тилдер азыркы заманда өз кулачын улам кеңейтип дүйнө аралаган деңгээлге жетти. Бүгүнкү күндө, ааламдашуу мезгилинде маалыматтык технологиялардын күч алып турган учурунда бардык билим берүү тармагында мамлекеттик тилди ишмердүүлүктүн бардык багыттарында жана коомдук чөйрөсүндө толук кандуу колдонуу шарты зарыл милдеттердин бири болуп саналат.

Заманбап технологиялар өнүгүп-өскөн заманда тил билген, тилдин улуулугун, байыркылыгын, тазалыгын сактаган адам жогору баага ээ. Мына ушундай баалуулукту сактоодо кыргыз тили да санариптештирүүнүн каражаты десек жаңылышпайбыз. Ошону менен бирге санариптик жана медиа- маалыматтык сабаттуулукту өнүктүрүү курч маселелердин бири болуп калды. Маалыматтык технологияларды эне тилде өнүктүрүү боюнча Кыргыз Республикасынын Президенти С.Жээнбеков 2019-жылды “Региондорду өнүктүрүү жана өлкөнү санариптештирүү жылы” деп жарыялаганы дагы негизги максаттардан болуп саналат. Президент белгилегендей, өлкөнүн бардык региондорунда, бүткүл өлкөнүн масштабында жаңы технологияларды колдонуп, өнүгүү темпине жаңы дем берүү керек. Бул ааламдашуу алкагында эне тилди өнүктүрүүдөгү негизги миссиялардын бири болуп саналат. Ошондуктан “Өлкөнү санариптештирүү-бүгүнкү күндүн талабы болуп жатат. Ал биздин жарандар үчүн мурда болуп көрбөгөн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачат. Мамлекеттик кызмат көрсөтүүдө адам фактору жоюлат. Бул коррупциялык элементтерди жок кылат”, - деп белгилеп кетти.[3, 2-бет] Ал эми санарип технологиялар жашоонун бардык тармактарына кирет-билим берүү, медицина, бизнес, туризм, сот жана укук коргоо органдарынын ишине санариптик инфраструктура артыкчылыктуу тартипте киргизилет. Тактап айтканда, санарип аалам менен адамдын байланышы учурга чейин машиналар гана түшүнгөн программалык коддор аркылуу жүргүзүлсө, эми азыр жасалма интеллект менен биргеликте машиналардын адамдын табигый тилин түшүнүп(анализ), ага иретүү, түшүнүктүү жооп берүүсү (синтез) эч кимди таң калтырбаган табигый фактыга айланууда. Жогоруда айткан жасалма интеллект дегенге түшүндүрмө берсек, учурда күнүмдүк жашообузда технологиянын, өзгөчө компьютерлердин кеңири колдонулушу “адамзаттын санарип аалам менен болгон мамилеси” деген жаңы түшүнүктү айтабыз.

Бүгүнкү ааламдашуу доорунда кыргыз тилин маалымат- технологияларынын каражаттарына, башкача айтканда, эне тилибизди заманбап технологияга шайкеш сүрөмөлөп, анын мүмкүнчүлүктөрүн ар тараптуу пайдаланууга баш отубуз менен киришүүгө кадам таштадык. Алибетте, бул багытта көп ишмердүүлүктөр жүрүүдө.

Мисалга алсак, Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Мамлекеттик тил боюнча улуттук комиссиянын мамтил. Кг сайтында кыргыз тилин тез үйрөнүү боюнча атайын иштелип чыккан видео-сабактар жайгаштырылып жатат. Жана дагы улуттук программанын негизинде басып чыгарылган китептердин электрондук варианттары орнотулган жана колдонулуп келе жатат. Мындай укма китептерди билим берүү тармагында колдонуу бир топ жеңилдиктерди алып келгени ачык эле байкалат. Мисалга алсак, 9-класстын базасында колледжде окуган студенттер кыргыз адабияты предметинен Ч.Айтматовдун, Т.Касымбековдун жана башка акын-жазуучулардын чыгармаларынан укма китептер аркылуу окутуу бир кыйла жеңилдиктерди жаратып жатат. Тактап айтканда, балдарды үйдөн аталган чыгармаларды окуп келүү тапшырмасы менен биргеликте сайттан укма китептерди жана электрондук варианттарды табуу бир топ тездикти, ыкчамдыкты алып келүүдө.

“Азыркы учурда балдар китеп окубай калды, баары эле телефон тиктеп олтурат” деген жүйөөлүү нааразычылыкты көп учуратууга болот. Мамлекеттик тил боюнча улуттук комиссиянын демилгеси менен мектеп курагына чейинки (3-5 жаш) жана башталгыч класстагы (6-10 жаш) балдар үчүн “Бал тил 1” жана “Бал тил 2” аталыштарындагы мобилдик колдонмолор балдардын кыргыз тилин жеңил үйрөнүүсүнө жакшы көмөк көрсөтүп келе жатат. Аларды сүрөттөр, анимациялар, аудиолор жана логикалык оюндар камтылган. [4,5-бет] Ошондой эле “Кыргыз тест” системасынын киргизилиши жакшы жыйынтыктарды алып келүүдө. Тактап айтканда, мамлекеттик жана муниципалдык кызматкерлердин тестке даярдануусу үчүн жана кыргыз тилин жеңил үйрөнүүсүнө шарт түзүү максатында “Тил тест” веб-порталы менен иштелип чыккан. Бул платформанын веб-порталы менен [www. tiltest. Kg](http://www.tiltest.kg) дареги аркылуу кыргыз тилин үйрөнөм деген ар бир инсан таанышса болот.

Санариптештирүү-бул кыргыз тили аркылуу да башка тилдерди үйрөнүүгө чоң таасирин тийгизет. Башкача айтканда, дүйнөлүк мааниси бар тилдерди үйрөнүү колдонууда кыргызча программалар иштелип чыккан. Алсак, алардын ичинен 1998-2000-жылдары Страбург шаарында Европа биримдигинин (ЕБ) алдындагы тил боюнча саясат бөлүмү иштеп чыккан “Европа тил портфолиосу”(....)кыргызча “Европа тил куржуну” деген программаны өзгөчө бөлүп көрсөтсөк болот. Алибетте, бул программаны колдонгон студент кайсы жерде жүргөндүгүнө карабастан тил үйрөнүүсүнө жакшы өбөлгө түзөт. Бул боюнча адистер “Алтын көпүрө” аталыштагы окуу топтомун сунуштап жатышат. Менин көз карашымча аталган окуу топтомдун методикалык өзгөчөлүктөрүнүн орду, ролу бир топ деңгээли жакшы.

Менин негизги айтайын деген максаттарымдын бири бул мамлекеттик тилде иш кагаздарын жүргүзүү ишмердүүлүгү болуп саналат. Алибетте, эгемендүүлүккө ээ болгондон бери кыргыз тилинде иш кагаздары пайдаланып келе жатат. Бирок, мамлекетибиздеги мыйзам чыгарууда, Өкмөтүн жана сот бийлигин күндөлүк ишинде мамлекеттик тилди тегиз-мүлдө, туташ-текши колдонуу керек. Тилекке каршы, мамлекетибиздеги көп иш кагаздары адегенде расмий тилде даярдалат. Бул дагы өкүнүчтүү да, кейиштүү да көрүнүш. Мына ушул талуу маселелерди чечүү үчүн КРнын Коопсуздук кеңешинин 2018-жылдын 14-декабрындагы № 2 чечими менен жактырылган “Санарип Кыргызстан 2019-2023” санариптик трансформациянын концепциясын жана Кыргыз Республикасынын Президентинин 2019-жылдын 11-январындагы №1 Жарлыгын ишке ашыруусу боюнча улуттук комиссия тарабынан олуттуу жана салмактуу аракеттер башталды. [1, 8-бет] Алсак, мамлекеттик тилди өнүктүрүү жана өркүндөтүү багытында

Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан бир топ иш-чаралар аткарылууда. Алардын бир багытында иш кагаздарынын бардык түрлөрүнү мамлекеттик тилде иштеп чыгуу жана аларды андан кийин бардык ведомстволордун сайттарына, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Мамлекеттик тил боюнча улуттук комиссиянын ачык окуу-билим алуу порталына Word жана PDF форматында жайгаштыруу жана дагы мамлекеттик жана муниципалдык кызмат орундарында талапкелерди мамлекеттик тилди билүүсүнүн деңгээлин “Кыргызтест” программасы боюнча иштери жанданууда.[5] Ошентсе да учурда кыргыз тилин колдонуу чөйрөсүн кеңейтүүдө, биринчи кезекте мамлекеттик башкаруу, иш кагаздарын жүргүзүү жана кесиптик коммуникация чөйрөсүндө, ошондой эле атайын жана жогорку билим берүү сисмтемасында коомчулук күткөндөй жакшы жагына карай өзгөрүүлөр талаптагыдай болбой жатат. Мамлекеттик тилде жарандык маанидеги айрым документтер (арыз, өмүр баян, тил кат, түшүнүк кат ж.б.) кыргыз тилинде мурунтан эле колдонулуп келсе да учурда бирдиктүү иш аракеттер болбой жатат. Иш аракеттер болсо да башкача айтканда иш кагаздарын мамлекеттик тилде жүргүзүү курстары уюштурулат, бирок ойдогудай натыйжа бербей келет.

Менин жеке пикиримде мамлекеттик тилди өнүктүрүүдө төмөндөгүдөй бир топ критерийлерди аткаруу менен жакшы натыйжаларга ээ болобуз деген чечимге ээ болобуз:

- ар бир жеке инсан өз ниетин коюп, мекенчилдик аң сезимин ойготсо;
- бардык илимий изилдөөлөр электрондук форматка өтсө;
- санариптик жана медиа-маалыматтык сабаттуулук жолго коюлса;
- өз эне тилди туура колдонуу менен башка тилдерди да билүү менен чектелбестен тажрыйба алмашуу процесси күчөтүлсө .

Адабияттар:

1. Ишекеев Н. “Кыргыз тили –санариптештирүүнүн каражаты”
2. Сарылбекова З Иш кагаздарын мамлекеттик тилде жүргүзүүдө грамматиканы окутуунун ыкмалары. . Эл агартуу №11-12, 2018-ж.
3. Чүй облусунун Сокулук районунун жашоочулары менен болгон жолугушуусундагы сөзүнөн, 2019-ж. 24-январь”Кыргыз тили” гезитинен
4. Эсенов А. Маалымат технологиялары жана мамлекеттик тил.”Кыргыз тили” гезити №2
5. Электрондук сайт: [www. Google. Com](http://www.Google.Com)